

Nationella prov måste vara nationella

Det svenska skolsystemet har under de senaste 20 åren genomgått en rad omfattande förändringar. En underliggande tanke med dessa förändringar har varit att genom en målstyrd verksamhet kunna mäta måluppfyllelse och erhålla information som ska kunna användas för att identifiera kunskapsbehov hos eleverna. En annan avsikt har varit att kunna ge information till skolorna om hur väl de presterar och hur de kan förbättra den egna prestationen för att kunna förmedla en så högkvalitativ utbildning som möjligt. Ytterligare en tanke, eller kanske snarare konsekvens av reformerna, avser möjligheter till jämförelser i ett decentraliserat och konkurrensutsatt skolsystem. Information om prestationer i förhållande till uppsatta mål ska kunna användas av andra avnämare än skolorna själva för att kunna jämföra skolor, dels med varandra och dels över tid.

Frågan om hur skolor ska jämföras är mycket viktig, framför allt på grund av att de konkurrerar med varandra i ett system där resurstilldelningen i princip är baserad på antalet elever. Precis som i all annan verksamhet blir mängden information och dess kvalitet central för hur väl systemet kommer att fungera. Det är viktigt att klargöra hur skolors prestationer ska mätas, vem som ska utföra mätningarna och hur de ska presenteras. Vidare är det viktigt att klargöra vilka konsekvenser som prestationsjämförelser ska få för beslut som gäller skolsektorn. På samtliga dessa punkter råder i dagsläget oklarheter.

De vanligast förekommande jämförelserna mellan skolor är baserade på betyg eller provresultat eller andelen elever som klarar eller inte klarar ett visst betyg i ett eller flera ämnen. Betyg och provresultat fungerar som mått på individers innehav av humankapital och det är närmast självklart att de inte (enbart) mäter skolprestationer. Det finns en arsenal av metoder som kan användas för att *bättre* fånga skolprestationer än de jämförelser som nämns ovan. Exempelvis har mätintresserade pedagoger sedan länge arbetat med hur man ska utforma prov som mäter kunskapsförändringar och ekonomer har utvecklat metoder för att göra effektivitetsjämförelser. Tyvärr har sådana metoder inte fått något större genomslag och man måste fråga sig varför. Förklaringen kan vara att de anses svårbegripliga, att de innehåller inslag av subjektivitet, eller att de inte fångar alla relevanta aspekter på skolprestationer. Skolverket har valt att satsa på utbildningsinspektioner. Med hjälp av dessa kan man studera olika skolor med ett större djup än vad enkla jämförelser kan åstadkomma. Men resultat från inspektionerna presenteras inte på ett sätt som ger elever och föräldrar relevant

information om hur de ska göra sina val. Det är förmodligen inte heller ekonomiskt möjligt att genomföra inspektioner som täcker alla skolor vid alla tidpunkter.

Vem som utför mätningarna är synnerligen viktigt. Betyg sätts av enskilda lärare efter anvisningar som kallas betygskriterier. Betygskriterierna är i många fall allmänt utformade, oprecisa framställningar. Betygskriterier finns dessutom inte i alla ämnen och inte heller för alla årskurser, utan överläts åt de enskilda skolorna (läs: lärarna) att formulera och fastställa. Det innebär att den enskilde läraren har en stor frihet att tolka kriterier och sätta betyg. Till stöd finns nationella prov i vissa ämnen som kan ge läraren en fingervisning om var eleverna ligger kunskapsmässigt, men även proven ger öppningar för subjektiva tolkningar och rättas i regel av samma lärare som sätter det slutgiltiga betyget.

Ett konkurrensutsatt system ska fungera så att de skolor som inte presterar så bra tvingas att förbättra sig för att dra till sig elever och på så sätt få en bättre ekonomi. Men i Sverige kan skolorna välja en mycket enklare väg till framgång. Det är bara att höja betygen något så ser det ut som man lyckats. Till för en tid sedan skedde detta också helt utan kontroll. När det för ett antal år sedan uppdagades att betygen ökat kraftigt över tid och föreföll snedvridna mellan skolor och elever, avfärdades kritiken av centralt placerade personer på Skolverket. Den första förklaringen var att eleverna faktiskt hade blivit så mycket duktigare. När detta visade sig inte stämma var förklaringen att lärarna hade blivit så mycket duktigare på att sätta betyg!

Ett grundläggande problem är att det inte finns något externt utvärderingsinstrument som kan användas för att bedöma skolornas prestationer och tillhandahålla information utanför skolorna. Vare sig betygen eller de nationella proven är till någon hjälp i detta avseende eftersom de inte administreras och rättas centralt på ett sätt som kan anses oantastligt. De existerande måtten på prestationer är inte heller tillförlitliga.

En betydande del av den forskning som bedrivits har använt sig av mått som betyg och nationella provresultat. Det innebär att forskning om exempelvis konkurrens i skolsystemet och effekter av socioekonomiska skillnader kan visa sig vara felaktig. Detta är allvarligt eftersom framtida policy i stor utsträckning bygger på historiska erfarenheter, och när historien på detta sätt fördunklas så vet vi ju faktiskt inte om vi har lärt oss någonting.

Slutsatsen av mina resonemang är klar. Det måste upprättas ett provsystem där skolorna själva inte ges möjligheten att manipulera resultat. Proven måste dessutom utformas så att de visar vad eleverna har lärt sig.

Magnus Wikström